

Pedagogiek Dar al-Hudaa

EEN ANALYSE VAN DE PEDAGOGIEK VAN
ISLAMITISCH ONDERWIJS VAN DE STICHTING ALFITRAH

SAMENVATTING

Trees Pels
Ahmed Hamdi (projectleider) Eva
Klooster
Mehmet Day
Fadoua Lahri



Pedagogiek Dar al-Hudaa

EEN ANALYSE VAN DE PEDAGOGIEK VAN ISLAMITISCH ONDERWIJS VAN
DE STICHTING ALFITRAH

SAMENVATTING

December 2016

Trees Pels

Ahmed Hamdi (projectleider)

Eva Klooster

Mehmet Day

Fadoua Lahri

Samenvatting onderzoek Pedagogiek Dar al-Hudaa

Achtergrond en vraagstelling

Tegen de achtergrond van het maatschappelijk debat over de rol van moskeeonderwijs en integratie, en de negatieve berichten rondom de alFitrah moskee in Overvecht, heeft de gemeente Utrecht het Verwey-Jonker Instituut gevraagd onderzoek te doen naar de lespraktijk van deze moskee. Doel van dit onderzoek is:

1. feitelijke informatie bijeen te brengen over de achtergrond, doelen, inhoud en het pedagogisch-didactische klimaat van de lessen voor kinderen van Dar al-Hudaa (pedagogisch onderdeel van de stichting alFitrah), evenals over de relatie met ouders en de verbinding met andere partijen in de 'pedagogische civil society' rondom kinderen (met name de basisschool in deze verkenning);
2. op basis van de bevindingen conclusies en aanbevelingen te formuleren, gericht aan Dar al-Hudaa en de gemeente.

De stichting alFitrah heeft een breder educatief aanbod voor verschillende doelgroepen. In deze verkenning gaat het specifiek om de lessen voor kinderen van 5 tot 14 jaar die alFitrah verzorgt vanuit haar onderdeel Dar al-Hudaa.

De onderzoeks aanpak

De verkenning van het onderwijs van Dar al-Hudaa bestaat globaal uit drie onderdelen. Ten eerste is met de verschillende 'partijen' die bij de lessen betrokken zijn, gesproken over hun doelen, opvattingen en ervaringen. We hebben gesproken met de voorzitter van het bestuur, vijf leerkrachten, tien ouders en elf leerlingen. Ten tweede vond observatie plaats van de lessen gedurende vijf dagdelen en ten derde zijn het lesprogramma en de bijhorende lesmaterialen bestudeerd.

De context van pedagogische innovatie van moskeeonderwijs

Nationaal en internationaal wordt vanuit moslimkringen meer en meer aangedrongen op pedagogische innovatie van het moskeeonderwijs, zodat de moskee de ouders en kinderen van nu kan bijstaan in het vinden van hun weg (als moslim) in de migratie-context, en in het verkleinen van de afstand tussen de verschillende werelden waarin kinderen zich bewegen. Daarbij komt dat jongere generaties van ouders met een migratieverleden een meer professionele pedagogische aanpak wensen. Een andere relevante ontwikkeling is de toegenomen aandacht voor orthodoxie in de religiebeleving (van met name jongere generaties moslims), waarvan het salafisme het meest nauwgezet terugkeer naar de bronnen nastreeft.

De lespraktijk van Dar al-Hudaa is in de salafistische traditie te plaatsen, een traditie die leeft onder een minderheid van de moslimgemeenschap in Nederland, en dus niet representatief is voor de mainstream islam en moskeescholen. Hoewel de voorzitter van de stichting alFitrah in een van de gesprekken heeft aangegeven het salafisme aan te hangen, herkent hij zich niet in de (negatieve) kwalificaties in het publieke, het politieke én het wetenschappelijke debat bij het begrip salafisme. Deze komen naar zijn oordeel niet overeen met wat salafisme daadwerkelijk behelst.

Moskeeonderwijs bij Dar al-Hudaa

Dar al-Hudaa verzorgt buitenschoolse islamitische lessen aan 5- tot 14-jarigen. Naast Arabisch en de Koran leren de kinderen ook hoe zij zich volgens de islamitische opvatting van Dar al-Hudaa thuis, op straat en op school behoren te gedragen. De leerlingen doorlopen een intensief lesprogramma van veertien lessen per week (inclusief pauzes) verdeeld over drie lesdagen (zaterdag, zondag en woensdag). Het gebruikte lesmateriaal is vooral afkomstig uit het Midden-Oosten (Saudi-Arabië) of betreft zelf-ontwikkeld materiaal (vooral voor de opvoedlessen). Het lesmateriaal is voornamelijk in het Arabisch geschreven en de voertaal is zoveel mogelijk Arabisch, maar daarnaast wordt

er ook Nederlands gesproken. De belangrijkste criteria voor de selectie van leerkrachten van Dar al-Hudaa zijn hun affiniteit met het lesgeven aan kinderen en voldoende kennis van de islam en de Arabische taal. De leerkrachten volgen een door Dar al-Hudaa aangeboden trainingsprogramma met aandacht voor kennis over de islam, pedagogiek, didactiek, en klassenmanagement.

Een eerste conclusie is dat Dar al-Hudaa, in vergelijking met andere moskeescholen, professioneel is opgezet. Onderscheidend zijn vooral de aandacht voor het pedagogisch klimaat, ouderbetrokkenheid en ontwikkeling van de pedagogische kwaliteit van de leerkrachten. Daarbij zijn er goede voorzieningen om les te geven.

Pedagogiek

Op basis van de lesmaterialen, de gesprekken en de observaties concluderen wij dat binnen Dar al-Hudaa aan belangrijke pedagogische maatstaven van steun, stimulans en controle wordt voldaan. Discipline wordt niet met harde hand afgedwongen, maar met positieve aandacht en uitleg. De gehanteerde pedagogische aanpak kan goeddeels ‘autoritatief’ genoemd worden en deels ‘autoritair’, in die zin dat ook verwezen wordt naar het uiteindelijke oordeel van Allah over het gedrag van het kind.

De lessen van Dar al-Hudaa zijn met name gericht op het uitdragen van kennis van de geloofsleer (de waarheid in de visie van Dar al-Hudaa) aan de kinderen. Het accent ligt daarbij sterk op moraliseren: de kinderen worden normatief gevormd, zodat zij op het rechte pad blijven, de maatschappij geen overlast bezorgen en zo succesvol mogelijk kunnen zijn in hun leven (op aarde) en in het hiernamaals.

De didactische aanpak van Dar al-Hudaa is verwant aan het transmissiemodel van onderwijs vanwege het accent op het interactiepatroon van Initiatie-Respons-Evaluatie. Daarbij is er bij de behandeling van onderwerpen wel ruimte voor de inbreng en vragen van de kinderen en voor dialoog, en wordt ook onderlinge uitwisseling tussen leerlingen zeker niet ontmoedigd. De kennis die uit deze interactie voortvloeit, wordt echter direct getoetst aan de opvattingen van de docent, die wordt ontleend aan de basisbronnen van de islam volgens de interpretatie van Dar al-Hudaa. De didactische benadering is in deze zin dus autoritair te noemen, maar dan wel via overreding en niet met dwang.

De leerlingen die we hebben gesproken zijn positief over de lessen bij Dar al-Hudaa en over hun leerkrachten. Hetzelfde geldt voor de hulp die de leerkrachten hen bieden bij het leren. Vergeleken bij de basisschool ervaren de leerlingen deze hulp als intensief. Ook geven zij aan erg gemotiveerd te zijn, vooral omdat ze meer over hun geloof willen weten. De geïnterviewde ouders zeggen bewust voor Dar al-Hudaa te hebben gekozen. Redenen zijn vooral de geboden kwaliteit in vergelijking met islamitische lessen elders en de inhoudelijke religieuze lijn die wordt uitgedragen.

Verbinding met de samenleving

Dar al-Hudaa besteedt veel aandacht aan de wereld buiten de moskee. De kinderen krijgen een complete set van gedragsregels aangereikt over hoe zich te gedragen in allerlei verschillende situaties, zoals in de omgang met hun ouders, op school of in het geval van conflicten. Hierbij worden in de les ook praktijkvoorbeelden van de kinderen gebruikt.

Alle gedragsregels worden vanuit de islamitische opvatting van Dar al-Hudaa onderbouwd. De kinderen leren dat ze als Nederlanders dienen deel te nemen aan de samenleving, met behoud van hun islamitische identiteit. De nadruk ligt primair op deelname aan het onderwijs en de arbeidsmarkt. Het gaat vooral om invoeging in de maatschappelijke kerninstituten en daarmee om structurele integratie. Wat betreft de verbinding in sociaal-culturele zin ligt het accent niet zozeer op contacten en culturele activiteiten buiten de eigen geloofskring, naar op een juiste omgang met anderen naar de opvattingen van Dar al-Hudaa.

Overkoepelend krijgen de leerlingen mee dat ze met hun goede gedrag dienen te streven naar de tevredenheid van Allah als einddoel in het hiernamaals. Hierbij wordt een sterke nadruk gelegd op het behoud van de islamitische identiteit – volgens de opvatting van Dar al-Hudaa – en de gedragsregels die daarbij horen. De leerlingen leren dat, indien de volgens hen juiste islamitische handelwijzen niet overeenkomen met de gangbare normen en waarden in Nederland (bijvoorbeeld het geen handen schudden van mannen en vrouwen), dit door de andere partij geaccepteerd dient te worden. Volgens Dar al-Hudaa dienen zij als moslims te worden geaccepteerd zoals ze zijn.

Dar al-Hudaa lijkt daarbij uit te gaan van een statische opvatting van identiteit, die weinig ruimte laat voor interpretaties die de eigen praktijk meer in lijn kunnen brengen met de mainstream normen en waarden in Nederland.

Het bestuur geeft aan het gesprek met enkele scholen op te zoeken, maar dat deze daar tot nu toe, op een enkele uitzondering na, niet positief op hebben gereageerd.

Mogelijke invloeden op de ontwikkeling van de leerlingen

Uitgaande van de gegevens beschouwen we in het slothoofdstuk de mogelijke kansen en risico's die de lessen van Dar al-Hudaa meebrengen voor de positie van de leerlingen in de Nederlandse samenleving.

Dar al-Hudaa kan mogelijk bijdragen aan de participatie van leerlingen in de samenleving door:

- afname van de kans op het internaliseren van een slachtoffermentaliteit;
- toename van de motivatie bij leerlingen om kansen voor hun toekomst te zien;
- actieve deelname aan het onderwijs en de arbeidsmarkt en inzet daarvoor;
- de kans op betere schoolresultaten en mede daardoor betere kansen op de arbeidsmarkt;
- stimuleren van betrokkenheid van ouders bij het onderwijs van hun kinderen;
- respectvol omgaan met anderen en preventie van overlastgevend gedrag;
- verbetering van de beeldvorming over moslims als gevolg van de voornoemde punten.

Ook kunnen we als kans zien dat het aanspreken van andere jongeren door leerlingen van Dar al-Hudaa, indien deze jongeren daarvoor open staan, tot een positieve gedragsverandering kan leiden, bijvoorbeeld een actievere inzet voor de studie of stoppen met overlastgevend gedrag.

De risico's hangen in belangrijke mate samen met de deels van de mainstream afwijkende normen en waarden die de leerlingen van Dar al-Hudaa meekrijgen. Dar al-Hudaa

streeft naar het behouden van de eigen islamitische identiteit, waarbij het in de praktijk gaat om voorschriften over fysieke scheiding van meisjes en jongens en vrouwen en mannen, inclusief het verbod op schudden van elkaars hand, het niet vieren van niet-islamitische feesten, niet luisteren naar muziek, en voorschriften voor het uiterlijk en de kleding. Buiten de eigen kring kunnen deze dergelijke voorschriften belemmeringen voor de leerlingen opleveren, mede gezien de context van beperkte maatschappelijke acceptatie van afwijkende normen en waarden.

Een ander mogelijk risico hangt samen met het alleen of vooral omgaan met mensen binnen de eigen geloofskring. De leerlingen brengen veertien uur per week bij Dar al-Hudaa door, waardoor minder vrije tijd overblijft voor contacten en activiteiten buiten de eigen geloofsgemeenschap en het daarmee verwerven van de 'habitus' die de kans op succesvolle participatie in het onderwijs en op de arbeidsmarkt bespoedigt. Ook het aanspreken door de leerlingen van Dar al-Hudaa van andere kinderen op door hun al dan niet gewenst gedrag kan een risico vormen indien deze kinderen en hun ouders daar niet van gediend zijn.

Een laatste mogelijk risico betreft de invloed op de reflexieve vaardigheden van de leerlingen. Bij Dar al-Hudaa worden de leerlingen nauwelijks gestimuleerd tot reflectie op de aangereikte kennis, omdat de interpretatie van Dar al-Hudaa als de waarheid wordt beschouwd. Dit gebeurt niet zozeer door dwang, maar door overtuiging middels het wijzen op de voor- en nadelen van gedrag in het licht van het oordeel van Allah. De ruimte voor leerlingen om zelfstandig en vooral afwijkende keuzes te maken kan daarmee onder druk komen te staan.

Een en ander kan negatieve gevolgen hebben voor de leerlingen van Dar al-Hudaa:

- meer kans om geconfronteerd te worden met vooroordelen en uitsluiting;
- minder ruimte voor het ontwikkelen van eigen opvattingen en het maken van eigen keuzes;
- moeilijker een weg kunnen vinden tussen de verschillende en soms elkaar contrasterende leefwerelden (thuis, Dar al-Hudaa, buiten, op school, etc.);
- negatieve impact op de schoolresultaten;
- minder kansen op de arbeidsmarkt;
- negatiever beeld van moslims vanwege een orthodoxe/dogmatische houding in een context waarin dialoog/streven naar consensus van belang is;
- door het voorgaande meer kans op:
 - zich buitengesloten voelen;
 - terugvallen op de eigen (geloofs)kring;
 - doorgeven van deze ‘separatie’ aan de volgende generatie;
 - afname van vertrouwen in de Nederlandse samenleving.

Wij kunnen binnen deze studie geen uitspraken doen over de mate waarin de genoemde kansen en risico's zich voor zullen doen. Een belangrijke constatering is dat de kansen en risico's veelal op dezelfde onderdelen van het leven van de leerlingen betrekking hebben. De mate waarin de kansen of de risico's voor de leerlingen de overhand zullen hebben, zal uiteindelijk sterk afhangen van de mate waarin deze kinderen en hun ouders en de rest van de samenleving tot meer gedeelde normen en waarden en wederzijdse acceptatie komen. Het lijkt ons wel aannemelijk dat de genoemde risico's voor de leerlingen op de korte termijn reëel zijn. Dit vooral gezien de sterke nadruk vanuit Dar al-Hudaa op behoud van de eigen normen en waarden gecombineerd met de huidige maatschappelijke polarisatie, waarbij het punt van afwijkende normen en waarden juist sterk wordt geïdentificeerd.

Aanbevelingen

Aanbevelingen aan Dar al-Hudaa:

1. Blijf verder openheid bieden.
2. Blijf inzetten op kennismaking en uitwisseling met basisscholen.
3. Organiseer ook buitenschoolse activiteiten.
4. Zet in op pedagogisch-didactische innovatie, vooral open dialoog.

Aanbevelingen aan de gemeente:

1. Stimuleer het contact tussen partijen in de ‘pedagogische civil society’ in de wijk.
2. Draag verder bij aan het debat over samenleven. In het belang van een positief pedagogisch klimaat voor de ontwikkeling van kinderen dient de pedagogische civil society in de volle breedte deel te nemen aan een dialoog over samenleven en samen opvoeden.
3. Blijf het gesprek aangaan met alFitrah.

Overige aanbevelingen:

1. Nader onderzoek naar pedagogische innovatie in het moskeeonderwijs is wenselijk, gezien de grote schaarste aan onderzoek op dit terrein.
2. Ontwikkeling van een kwaliteitskader ten behoeve van (pedagogische) innovatie van het moskeeonderwijs. Te denken valt aan een door moskeeoorganisaties te hanteren instrument voor zelfbeoordeling en kwaliteitsbevordering. Een vanuit de moskeewereld gedragen ontwikkeling van een dergelijk kwaliteitskader is dan ook een cruciale voorwaarde.

Colofon

Opdrachtgever
Auteurs

Gemeente Utrecht
prof. dr. T.V.M. Pels
drs. A. Hamdi
drs. E.M. Klooster
M. Day, MSc.
drs. F. Lahri

Omslag
Uitgave

Ontwerppartners, Breda
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-787-3

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

In opdracht van de gemeente Utrecht heeft het Verwey-Jonker Instituut onderzoek gedaan naar de pedagogische kwaliteit van de lessen die binnen de alFitrah moskee (pedagogisch onderdeel Dar al-Hudaa) worden gegeven aan kinderen van 5 tot 14 jaar.

De studie biedt inzicht in de achtergrond, doelen, inhoud en het pedagogisch-didactische klimaat van de lessen. Daarnaast biedt het inzicht in de relatie die wordt gelegd met ouders en de verbinding met andere partijen die belangrijk zijn rondom kinderen in de 'pedagogische civil society', met name de basisschool.

Op basis van de bevindingen en met het oog op het belang van de kinderen en de bredere samenleving, doen de onderzoekers aanbevelingen aan alFitrah en de gemeente.